УДК 378.937

Л. В.-В. Вєйландє
Одеський національний
університет ім. І. І. Мечникова

ДИДАКТИЧНЕ КОНСТРУЮВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО ОРІЄНТОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті розглядається термін «педагогічна технологія», визначаються компоненти педагогічної технології та принципи дидактичного конструювання, аналізуються можливості дидактичного конструювання індивідуально-орієнтовних технологій навчання студентів педагогічним дисциплінам.

***Ключові слова**: дидактика вищої школи, технології навчання, студент, дидактичне конструювання, принципи дидактичного конструювання, педагогічна технологія.*

Постановка проблеми. У загальноприйнятому розумінні термін «технологія» використовується стосовно виробництва (хімічного, машинобудівного, та ін.) та пов'язаний зі способами впливу на матеріал з метою отримання продукції. Однак ці ж джерела визначають, що технологія – термін який може збагатити вчення про майстерність, навички та мистецтво навчання. Спроби вчених та практиків знайти єдиний підхід, який здатен синтезувати, інтегрувати широку різноманітність форм та методів, моделей навчального процесу, призвели до вивчення можливостей конструювання навчального процесу.

Аналіз актуальних досліджень. Термін «педагогічні технології» вперше з'явився на сторінках періодичних видань розвинутих країн (США, Франція, Англія, Японія та інші) на початку 60-х років XX століття. Аналіз зарубіжних досліджень свідчить, що «педагогічна технологія» трактується як:

- процес (С. Гібсон, К. Зілбер, Б. Скінер, Т. Сакамото та інші);
- галузь знання (П. Мітчелл, С. Ведемеєр та інші);
- використання систем, засобів для покращення навчального процесу (А. Андерсон, М. Кларк, Американська комісія з технологій навчання, Паризький глосарій технологій навчання);
- засіб організації педагогічної діяльності (М. Жиллет. П. Мітчелл, Т. Сакамото, В. Хаг).

Зв'язок технології з освітою вказує на гуманізацію технологічного підходу, реалізація якого спрямована на зміну особистості (навчання, виховання).

У радянській педагогічній літературі 70-х років термін «педагогічна

технологія» з'явився в зв'язку з масовим впровадженням технічних засобів навчання у освітній процес. Технологія навчання трактувалася як системне конструювання навчального процесу, виходячи з заданих, вихідних освітніх засобів, цілей та змісту навчання. Але при такому підході ігнорувалася особистість учня. Цей недолік зміг подолати В. П. Беспалько, який визначив головним у педагогічній технології «опис – проектування процесу формування особистості учня, який гарантує педагогічний успіх незалежно від майстерності вчителя» [1]. Поступово уточнювалися структурні компоненти педагогічної технології, сутність якої Н. Ф. Тализіна звела до найбільш раціональних засобів досягнення цілей навчання. При цьому навчальний процес розглядався як цілісна система, у якій неможна обмежуватися аналізом окремих складових її частин.

Деякі дослідники розглядали поняття «педагогічна технологія» у тісному зв'язку з поняттями «навчальний процес», «педагогічна техніка».

Б. Т. Ліхачьов під педагогічною технологією розуміє сукупність психолого-педагогічних установок, які визначають спеціальний добір та компоновку форм, методів, засобів, прийомів навчання [4].

Б. В. Гарчьов досліджує відмінності поняття «навчальна технологія» та «педагогічна технологія»: «Педагогічна технологія дуже широке поняття, воно включає в себе й навчальну технологію, технологію виховання» [6]. Дослідник відмічає два взаємопов'язаних напрями: технологія викладання та технологія навчання.

М. В. Кларін пов'язує специфіку педагогічної технології з конструюванням та здійсненням навчального процесу. Серед компонентів технологічного підходу до навчання автор виділяє: визначення цілей, сувору орієнтацію навчального процесу на навчальні цілі, орієнтацію навчальних цілей та процесу на гарантоване досягнення результату, оцінку результатів та корекцію навчального процесу, заключну оцінку результатів.

Г. К. Селевко враховує, що поняття «педагогічна технологія» може бути представлено такими аспектами, як науковий, процесуально-описовий та процесуально-діяльнісний.

Аналіз сучасних досліджень проблеми педагогічних технологій дозволяє зробити висновок, що педагогічна технологія на сучасному етапі функціонує і у якості науки, яка досліджує найбільш раціональні шляхи навчання, і у якості системи, засобів, принципів та регуляторів, що

використовуються у навчанні, та також в якості реального процесу навчання.

Виклад основного матеріалу. У нашому досліджені ми додержувалися такого визначення педагогічної технології: «Педагогічна технологія – це комплексний, полісистемний засіб аналізу суб'єктивних (особистісних, міжособистісних, внутрігрупових, міжгрупових, ціннісно-орієнтованих відносин суб'єктів освітньої діяльності) та об'єктивних (цілі, завдання, зміст, принципи, форми та методи викладання, навчання та учіння) факторів, які є рефлексивними засобами оцінки педагогічної ситуації (педагогічного факту), педагогічного проектування, відправними моментами реалізації плану, узагальнення, систематизації одержаного результату та основою для наступного прогнозування розвитку освітнього процесу» [2]. Індивідуально-орієнтована технологія навчання враховує індивідуальні, вікові та полорольові особливості студентів й спрямована на їх саморозвиток та самоактуалізацію.

Педагогічна технологія має чотири компоненти:

- діагностику виділених головних факторів;
- методику, побудовану з урахуванням результатів діагностики;
- засоби інтенсифікації навчання;
- оцінку результатів.

В основі технології навчання лежать чітко визначені навчальні цілі (чому та для чого?). Це дидактична система, основою якої є структура, що дозволяє оптимізувати навчальний матеріал, раціонально дозувати знання та вміння, які підлягають засвоєнню, економити час учнів та викладачів. З цього розуміння виходить, що педагогічна технологія займається цільовим проектуванням процесу формування особистості засобами оптимізації навчального матеріалу, який гарантує педагогічний успіх. Специфічні риси технології навчання – розробка діагностично визначених цілей навчання; орієнтація усіх навчальних процедур; оперативний зворотній зав'язок; оцінка поточних та підсумкових результатів; відтворюваність навчальних процедур.

Для досягнення результатів заданого рівня навчання необхідно цілі ставити діагностично, тобто визначати їх через результати, які відображені в діях студентів, які можна заміряти та оцінити: розуміє, засвоїв, використовує та інше. Таким чином, дії студентів будуть витупати в якості критерія досягнення кожної конкретної цілі, як часного прояву загальної. У цьому зв'язку індентифікуєма мета представляє собою не абсолютну

характеристику бажаного результату, а її приблизний, максимально досягнений варіант.

На рівні цілеутворення гнучкість проявляється у використанні інформації про НПД студентів з педагогіки як одного з компонентів цілеутворення. Викладач коректує ціль студента, формує, таким чином, загальну мету. Така гнучкість технології визначення цілі дозволяє взаємодію, співпрацю викладача та студента вже на початковому етапі навчання, що запобігає протиріччям між цілями суб'єктів даного процесу та переводить об'єкт виховання у статус його суб'єкта; мета у такому разі виступає як засіб взаємодії двох суб'єктів (викладача та студента).

Особистість студента розглядається як частина технології, тому характеристика майбутнього вчителя включає у себе такі компоненти: професійна компетентність, знання основ наук людинознавчого напряму (педагогіка, психологія, філософія та інші), широкий кругозір та ерудиція, здатність приймати педагогічно обумовлені рішення.

Будь-яка професійна діяльність може характеризуватися як кваліфікована за умовами постійного аналізу, осмислення та оцінки з боку суб'єкта. Контрольно-оцінний компонент НПД включає в себе оволодіння діями контролю та оцінки, вміннями здійснювати їх без допомоги викладача, що перетворює студента у дійсного суб'єкта НПД. Вміння виконувати контрольні дії ключ до вирішення проблем навчання студентів, самовиховання, самонавчання, самооцінки [1].

У нашому досліджені на основі аналізу літератури ми виділили такі критерії оптимальності педагогічної технології:

- критерії, які визначають структурну приналежність якогось педагогічного феномену до технології навчання (діагностичність цілі, системність комплексу педагогічних засобів, жорстка детермінованість системи засобів, оптимальність, визначеність результатів);
- критерії, які характеризують якість технології (природовідповідність, мобільність та гнучкість, відтворюваність педагогічного процесу).

Сутнісним компонентом технології НПД студента є вибір методів навчання, які пов'язані з цілепокладанням, особливостями об'єкта (суб'єкта) навчання, змістом педагогічного процесу. Гнучкість технології виявляється у відборі методів найбільш відповідних навчальній ситуації, яка проектується.

Окрім того, одним з основних компонентів технології є зміст освіти,

який визначається ДОС ВПО. Існують різні підходи до визначення принципів підбору змісту освіти. Оптимальним, на наш погляд, є варіант розроблений В. В. Краєвським:

- принцип відповідності змісту освіти в усіх його елементах, на усіх рівнях соціально-економічним потребам, сучасному стану розвитку наукових знань, рівню розвитку виробництва;
- принцип урахування змістового та процесуального елементу під час проектування змісту освіти, що дозволяє співвіднести навчальний матеріал з формами, засобами процесу навчання;
- принцип структурної єдності освіти на різних рівнях її формування.

Для відбору змісту освіти ми спиралися на систему критеріїв Ю. К. Бабанського:

- відображення у змісті освіти завдань формування всебічно розвиненої особистості;
- висока наукова та практична значущість змісту;
- відповідність змісту реальним можливостям навчання;
- відповідність об'єму змісту часу який відведено на вивчення предмету;
- врахування міжнародного досвіду побудови змісту освіти;
- відповідність наявній навчально-методичній та навчально-матеріальній базі освітнього закладу.

Об'єктами взаємодії при конструюванні змісту освіти були дидактичні одиниці, елементи навчального процесу.

На загальнотеоретичному рівні конструювання змісту освіти визначалася предметна структура навчального плану, провідні пізнавальні функції предметів, дидактичні одиниці. На рівні навчального предмету джерелом конструювання були не самі об'єкти соціального досвіду, а їх дидактичні моделі, дидактичні одиниці та зв'язки між ними. На рівні навчального матеріалу результатом конструювання був навчальний матеріал із відповідними показниками труднощів, складності, наочності, інформаційної ємкості та інше. Джерелами конструювання змісту на рівні навчального предмету ми визначили дидактичні одиниці, навчальні елементи та їх взаємозв'язки – навчальна інформація, завдання, вправи.

Форма, як засіб організації змісту, відгравала важливу роль та визначала ефективність освітнього процесу. Оскільки форма виступала в

якості стимулу, то велике значення мав відбір змісту, здатного викликати зацікавленість, підтримати та розвинути її. У варіативному використані форм навчання проявлялася гнучкість педагогічних технологій що забезпечувало ефективність процесу навчання.

У нашій моделі постійними величинами були мета та критерії її досягнення. Усі інші компоненти були варіативними, залежали від конкретних умов, в яких реалізується дана технологія.

Взагалі у нашому досліджені компонентами технології були цілі, критерії, умови, зміст, рівні, принципи, методи, форми навчання, оцінка результатів якості підготовки майбутнього фахівця. Вони знайшли своє відображення у розробленій нами моделі принципів дидактичного конструювання змісту професійно педагогічної освіти у вигляді навально-методичних комплексів з педагогіки (НМК).

Методологічною основою побудови моделі були праці В. П. Беспалько, В. І. Загвязінського, О. А. Конопкіна, В. В. Краєвського, В. А. Штоффа, Ф. Янушкевича та інших.

Характер моделі виявлявся на основі наступних ознак:

- структурованість на основі певних методологічних принципів;
- внутрішня інтерпретуємість компонентів та їх зв'язків;
- семантична компактність, яка дозволяла утримувати модель у пам'яті без опори на зовнішні додаткові засоби фіксації;
- взаємозв'язок та взаємозалежність компонентів моделі, які узгоджувалися так що видалення з моделі будь-якого з них призводив до втрати цілісної інформації про неї.

Конструювання НМК з педагогіки підкорялося загальному алгоритму проектування технології любої діяльності, який був визначений на основі аналізу психолого-педагогічних досліджень. У основу такого алгоритму покладені компоненти технології, які утворюють її «типовій» склад: мета, предмет, процес принципи, методи, умови, засоби та результати.

Нами були визначені принципи дидактичного конструювання:

1. Принцип цілеспрямованості, врахування якого передбачає наявність відповідності змісту навчального предмету ДОС ВПО.

2. Принцип інваріантності, який забезпечує збереження базисних конструктів навчального предмету, які відповідають структурі, змісту певної науки. Цей принцип стає визначаючим в умовах здійснення

академічних свобод.

3. Принцип операціональності, який містився у тому, що сукупні одиниці навчальної інформації, тобто теоретичні знання повинні бути операційно взаємопов'язані зі способами діяльності, професійно-педагогічними функціями фахівця.

4. Принцип неперервності – навчання людини на певному етапі соціалізації повинно носити лінійний характер. Завдання викладача сформувати у студента потребу у самоосвіті та саморозвитку.

5. Принцип інтегративності. Реалізація цього принципу дозволяє оптимально розділити загальноосвітні, культурологічні, професійно-педагогічні завдання між різними рівнями структури вищої професійної освіти.

6. Принцип спадкоємності – успішність навчання у вузі неможлива без психолого-педагогічної діагностики довузівського рівня соціалізації студентів, рівня освіченості та вихованості учнів.

7. Принцип відповідності – зміст професійно-педагогічної освіти вивчається за допомогою адекватних йому форм, методів навчання відповідно до цілей та завдань майбутньої професійної діяльності.

8. Принцип диференціації та індивідуалізації навчання – урахування під час конструювання змісту педагогічної освіти гендерних (полорольових) особливостей студентів, їх уявлень про характер майбутньої професійно-педагогічної діяльності.

Під час конструювання індивідуально-орієнтованого освітнього процесу з педагогіки ми також враховували принципи навчання – основні нормативні положення, якими керувалися щоб зробити навчання оптимально ефективним. Для визначення таких принципів нам було враховано:

- мета навчання, обумовлена потребами суспільного розвитку;
- об'єктивні закономірності навчання як взаємопов'язаної діяльності викладання та учіння;
- засоби використання цих об'єктивних закономірностей для здійснення цілей навчання;
- певні умови в яких відбувається навчання.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури та узагальнення різних точок зору ми виділили такі принципи навчання, які можна

адаптувати до вищої школи:

- принцип спрямованості навчання на рішення у взаємозв'язку завдань освіти, виховання та розвитку особистості студента;
- принцип виховання та всебічного розвитку у процесі навчання;
- принцип научності та еврестичності навчання;
- принцип свідомості та творчої активності;
- принцип наочності та доступності;
- принцип систематичності та послідовності у навчанні;
- принцип взаємозв'язку завдань, змісту освіти та методів його вивчення;
- принцип відповідності змісту освіти методам його вивчення.

У навчально-пізнавальному процесі є важливою, з одного боку, діагностика творчих здібностей студентів, з іншого – педагогічна технологія їх розвитку. У структурно-функціональну модель індивідуально-орієнтованого освітнього процесу з педагогіки ми також включили рівні сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців: високий, середній, нижче середнього, низький та критерії розподілення студентів за типологічними групами.

Високий – самостійно ставлять перед собою задачі та реалізують їх з досягненням максимально високих результатів. Здатні раціонально використовувати теоретичні положення та закономірності у розв'язанні професійно-педагогічних задач; рішення педагогічних проблем відмічаються оригінальністю та новизною; здатні коректувати свою діяльність. Цьому рівню притаманна здатність використовувати знання, засоби вирішення педагогічних задач у нових, нетипових ситуаціях, тобто робити «перенесення».

Середній – частково самостійно ставлять проблему, вирішують її не за допомогою механічного перебору еталонів, а за рахунок синтетичного аналізу співвіднесення умов з вимогами завдання. Здатні критично оцінити та скоректувати свою діяльність; здатні діяти за зразком у декілька змінених умовах на основі вибору типових засобів методом проб та помилок.

Нижче середнього – прагнуть зрозуміти, запам'ятати та відтворити знання у типовій, схожій ситуації за відомим зразком; спираються на обмежену систему понять та логічних зв'язків. Присутня та передує життєва позиція у оцінці педагогічних явищ.

Низький – здібності не дозволяють повністю вирішити окреслені завдання у силу відсутності необхідних знань. Зацікавленість до поглибленого вивчення матеріалу відсутня; студент негативно відноситься до навчання в університеті взагалі.

Висновки. Отже, структурно-функціональна модель індивідуально орієнтовного процесу з педагогіки дає можливість представити структуру освітнього процесу в університеті та взаємозв'язок його елементів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии. / В. П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1989.

2. Весна М. А. Педагогика выстей школы / Монографическое издние. / М. А. Весна. – Курган, 2004.

3. Кларин М. В. Педагогические технологии в учебном процессе. / М. В. Кларин. – М. : Знание, 1989.

4. Лихачев Б. Т. Педагогика / Б. Т. Лихачев – М., 1996.

5. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии. / Е. С. Полат. – М., 1998.

6. Фрадкин Ф. А. Педагогическая технология в исторической перспективе / Ф. А. Фрадкин // История педагогической технологии. – М., 1992.

РЕЗЮМЕ

Л. В.-В. Вейланде. Дидактичное конструирование индивидуально ориентированных технологий обучения студентов педагогическим дисциплинам.

В статье рассматривается термин «педагогическая технология», определяются компоненты педагогической технологии и принципы дидактического конструирования, анализируются возможности дидактического конструирования индивидульно-ориентированных технологий обучения студентов педагогическим дисциплинам.

***Ключевые слова**: дидактика высшей школы, технологии обучения, студент, дидактическое конструирование, принципы дидактического конструирования, педагогическая технология.*

SUMMARY

L. V.-V. Veylande. Didactic construction of individual-oriented technologies of teaching of students of pedagogical subjects.

The article discusses the term «pedagogical technology», the components of pedagogical technology and principles of the didactic constructing, possibilities of the didactic constructing of the individual-oriented technologies of teaching of students are analyzed to pedagogical disciplines.

Key words: didactics of higher education, technology education, student, didactic design, principles of instructional design, pedagogical technology.